श्रीसुन्दरराजः

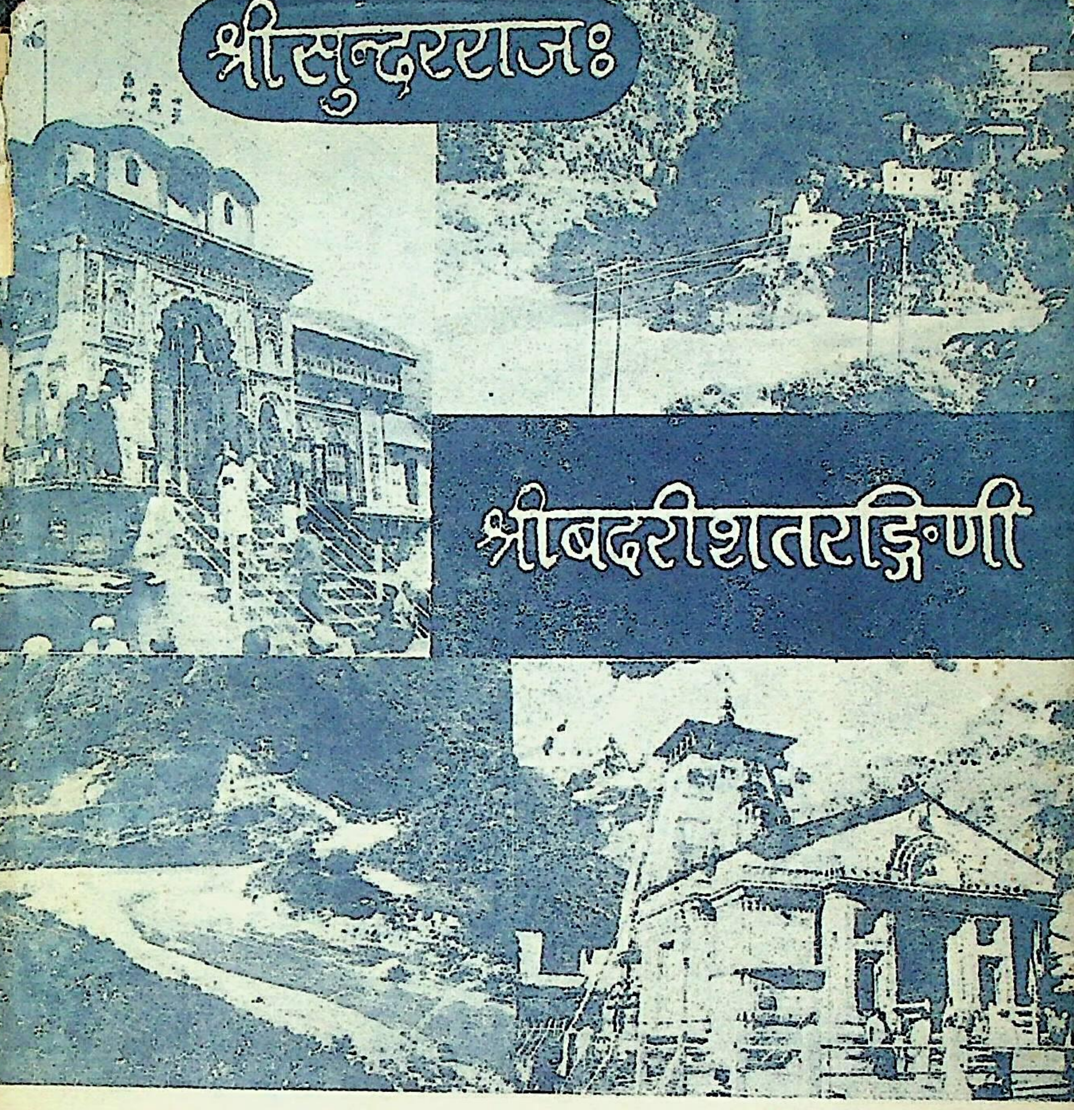

श्रीबदरीशतरङ्गिणी

देववाणी-परिषद्, दिल्ली

जिगमिषन् बदरीं शतरङ्गिणीं
श्रयति यो बदरीशतरङ्गिणीम् ।
पठति वा बदरीशतरङ्गिणीं
स लभते बदरीं शतरङ्गिणीम् ॥
(श्रीबदरीशतरङ्गिणी, ११०)

"श्रीबदरीशतरङ्गिण्यां कविवरेण श्रीसुन्दरराजमहाभागेन स्वयं साक्षात्कृतस्य श्रीबदरीशक्षेत्रस्य काव्यमयं वर्णनमुपन्यस्तम् । अनुष्टुभ्-उपेन्द्रवज्रा-उपजाति-मालिनी - वियोगिनी-वृत्तेषु श्रीबदरीनाथ-केदारनाथ-क्षेत्र-स्थितानां नदीनां, मन्दिराणां, पुराण-प्रसिद्धानां स्थानानां च तेन मनोरमं वर्णनं विहितम् । एतद्वर्णनं भौगोलिक-दृशा पूर्णमुपयुक्तं वर्तते ।......तत्त-स्थानसम्बन्धिनीनामनुश्रुतीनामपि सः संङ्केतं विदधाति । ... अलङ्काराणां प्रयोगः कवेरलङ्कारसिद्धिं द्योतयति ।

अस्मिन् काव्ये यात्रावृत्तान्तस्य शतककाव्यस्य, स्तोत्रकाव्यस्य च सङ्गमश्चकास्ति येनेदं पर्यटकानां, रसिकानां भक्तानाञ्च कृते समान-रूपेण उपयोगित्वं प्रियत्वञ्च बिभर्ति ।

भारतस्य तत्तत्स्थान-परम्परानु-श्रुति-संस्कृति-वर्णनपरेऽस्मिन् काव्ये यथा सहृदया राष्ट्रभक्तिभावनां द्रष्टुं शक्नुवन्ति तथैव अखिलं विश्वमेकं परिवारं मन्यमानाः मानवाः मानव-तायाः कृते अमृतशान्तिसन्देशमपि साक्षात्कर्तुं शक्नुवन्ति ।"

(—डा० रमाकान्त शुक्लः
श्रीबदरीशतरङ्गिण्याः प्रास्ताविके)

श्रीबदरीशतरङ्गिणी

(आंग्लभाषानुवादसहितं संस्कृतकाव्यम्)

प्रणेता :

श्रीसुन्दरराजः

एम० एस्-सी० (रसायनशास्त्रे), आइ०ए०एस०

भारतसर्वकारस्य योजनायोगे संयुक्तसचिवः

नयी दिल्ली-११०००१

१९८३

प्रकाशिका

देववाणी-परिषद्, दिल्ली

६, वाणी-विहारः, नयी दिल्ली-११००५९

(भारतम्)

श्रीबदरीशतरङ्गिणी

(आंग्लभाषानुवादसहितम् संस्कृतकाव्यम्)

लेखकः : श्रीसुन्दरराजः

प्रकाशिका : देववाणी-परिषद्, दिल्ली
६, वाणी-विहारः, नयी दिल्ली-११००५६

मुद्रकः : देववाणी प्रिण्टर्स
उत्तम नगर, नयी दिल्ली-११००५६

संस्करणम् : प्रथमम्, १९८३

मूल्यम् : विंशति रूप्यकाणि ० २० ० ०

SHRI BADARISHATARANGINI

(Sanskrit Poetry with English Translation)

Author : S. Sundararajan

Publisher : Devavani Parishad, Delhi
6, Vani Vihar, New Delhi-110059

Printer : Dev Vani Printers
Uttam Nagar, New Delhi-110059

Edition : First, 1983

Price : Rupees Twenty only Rs. 20-00

प्रास्ताविकम्

'देववाणी-परिषद्, दिल्ली' संस्थायाः सद्ग्रन्थप्रकाशनरूपमप्येकमुद्देश्यमस्ति। तदनुसारमद्यावधि परिषदा त्रयस्त्रिंशद् ग्रन्थानां प्रकाशनमनुष्ठितम्।

इदानीञ्च परिषदियम् तञ्जावूरजनपदान्तर्गतदेवनाथविलासग्रामे १३-६-१९३६ ई० तारिकायां श्रीमहाकविसार्वभौमविल्लूरनडादूर-श्रीनिधिराघवाचार्यस्वामिनः (जनकात्) श्रीमत्यां वञ्जुलवल्ल्यां (जनन्यां) समुत्पन्नेन, 'जगन्नाथसुप्रभातम्', 'सुरश्मिकाश्मीरम्'[1] इत्याद्यनेककाव्यप्रणेत्रा, रसायनशास्त्रे एम० एस्सी०-उपाधिधारिणा, आइ०ए०एस०-पदाधिकारित्वेन भारतसर्वकारस्य योजनायोगे संयुक्तसचिवपदमधितिष्ठता, सुरभारतीसपर्यापरेण, लब्धसारस्वतप्रसादेन श्रीसुन्दरराजमहाभागेन सद्य एव रचितमांग्लभाषानुवादसहितं 'श्रीबदरीशतरङ्गिणी'ति काव्यं प्रकाशयन्ती हर्षमनुविदन्ति।

श्रीबदरीशतरङ्गिण्यां कविवरेण श्रीसुन्दरराजमहाभागेन स्वयं साक्षात्कृतस्य श्रीबदरीशक्षेत्रस्य काव्यमयं वर्णनमुपन्यस्तम्। अनुष्टुभ्-उपेन्द्रवज्रा-उपजाति-शिखरिणी-वसन्ततिलका-शार्दूलविक्रीडित-स्रग्धरा-स्वागता- द्रुतविलम्बित-मालिनी-वियोगिनीवृत्तेषु श्रीबदरीनाथ-केदारनाथ-क्षेत्रस्थितानां नदीनां, मन्दिराणां पुराणप्रसिद्धानां स्थानानां च तेन मनोरम वर्णनं विहितम्। एतद्वर्णनं भौगोलिकदृशा पूर्णमुपयुक्तं वर्तते। मनोग्राम (माना)-तप्तकुण्ड-अलकनन्दा-उर्वशीपीठ हनुमानचट्टी-हरद्वार-ऋषीकेश-देवप्रयाग-रुद्रप्रयाग-मन्दाकिन्यलकनन्दासंगम-अगस्त्यकुटी-ऊखीमठ-गौरीकुण्ड- त्रियुगीनारायण - नारदकुण्ड-केदारधाम-नरनारायणकुबेरपर्वत-कर्णप्रयाग-नन्दप्रयाग-नन्दानिकी-विरहीगङ्गा-गरुडगङ्गा-पातालगङ्गा-लक्ष्मणगङ्गा - ज्योतिर्मठ (जोशीमठ)-नृसिंह - मन्दिर-दण्डधारा-वासुदेवमन्दिर-केदारनाथ-विष्णुप्रयाग- धवलीगङ्गा - पाण्डुकेश्वर-घण्टाकर्ण-नीलकण्ठ-पञ्चबदर्यादीनां वर्णने कविरयं क्वचिदपि भूगोलविरुद्धतां न श्रयते। तत्तत्स्थानसम्बन्धिनीनामनुश्रुतीनामपि सः सङ्केतं विदधाति। एतदर्थं २७, ३१, ३२, ३३, ३५, ३७, ३८, ४०, ४१, ४४, ४७, ५५, ५७, ५८, ६५, ६८ प्रभृतीनि पद्यान्यवलोकनीयानि सन्ति। श्लेष (प० ४६, १११)-निरुक्ति (१७)-उत्प्रेक्षा (२०, २५, २८, ४९)-यमक(११०, ११२)-प्रभृत्यलङ्काराणां प्रयोगः कवेरलङ्कारसिद्धिं द्योतयति। अस्मिन् काव्ये यात्रावृत्तान्तस्य शतककाव्यस्य, स्तोत्रकाव्यस्य, च सङ्गमश्चकास्ति येनेदं पर्यटकानां, रसिकानां भक्तानाञ्च कृते समानरूपेण उपयोगित्वं

---

१. सुरश्मिकाश्मीरमपि देववाणी-परिषदा सद्य एव प्रकाश्यते।

प्रियत्वञ्च बिभर्ति । कविर्भणति —

'जिगमिषन् बदरीं शतरङ्गिणीं श्रयति यो बदरीशतरङ्गिणीम् ।

पठति वा बदरीशतरङ्गिणीं स लभते बदरीं शतरङ्गिणीम् ॥" (११०)

बदरीशदर्शनावसरे स्फुरितः कवेर्भक्तिभावः (७६-१०८) कं सचेतसमानन्दाम्बुधौ न निमज्जयति ?

भारतस्य तत्तत्स्थान-परम्परानुश्रुति-संस्कृतिवर्णनपरेऽस्मिन् काव्ये यथा सहृदया राष्ट्रभक्तिभावनां द्रष्टुं शक्नुवन्ति तथैव अखिलं विश्वमेकं परिवारं मन्यमानाः मानवाः मानवतायाः कृतेऽमृतशान्तिसन्देशमपि साक्षात्कर्तुं शक्नुवन्ति । यथा कविस्तथा कोऽपि जनो बदरीशमेवं प्रार्थयितुं स्वतन्त्रः—

'अखिलभुवनसृष्टिस्ते तु लीलाविभूतिः
अपि च विविधयोनौ क्षेपण तत्र पुंसाम् ।
अविरतभवतान्तं मां तया लीलया त्वम्
अलमिति बदरीश ! क्षिप्रमेवोद्धरस्व ॥ (९३)

देववाणी-परिषदा डा० शास्त्रपुरम्-रामकृष्ण स्वामिनाथकृतस्य 'श्रीबदरीशसुप्रभातम्' इत्याख्यस्य स्तोत्रकाव्यस्य सटीकं प्रकाशनमपि १९८३ तमैशवीयेऽब्दे कृतम् । इयं च 'श्रीबदरीशतरङ्गिणी' अपि १९८३ तमेऽब्दे एव प्रकाश्यते । द्वयोः काव्ययोस्तुलनात्मकमध्ययनं यथा शोधार्थिनां कृते रोचकविषयतां निदधाति तथैव द्वयोः पाठोऽपि सहृदयानां कृते कमपि रसविशेषं जनयिष्यतीति मे दृढो विश्वासः ।

श्रीसुन्दरराजकृतां 'श्रीबदरीशतरङ्गिणी'मवलम्ब्य भारतीयसर्वोच्चन्यायालयस्य न्यायाधीशैर्माननीयन्यायमूर्त्तिश्रीरङ्गनाथमिश्रमहाभागैः स्वाभिमतं प्रकटितम्; एतदर्थं परिषत्तेषामाभारमावहति ।

अन्ते चाहं देववाणी-परिषत्पक्षतः श्रीसुन्दरराजमहाभागं समभिनन्दयामि येनास्याः रसपरिप्लुतायाः काव्यकृतेः प्रणयनं कृत्वा संस्कृत-जगदुपकृतम् । कविना साकमस्माभिरपि काम्यते—

'बदरीशतरङ्गिणीस्तुतिः भवतात्सुन्दरराजनिर्मिता ।
बदरीशतरङ्गिणी यथा विबुधानां प्रियवाहिनी सदा ॥'

(रमाकान्त शुक्लः)

१३-१२-१९८३
देववाणी-परिषदोऽष्टमःस्थापनादिवसः
आर ६, वाणी-विहारः,
नयी दिल्ली-११००५९

(डा० रमाकान्त शुक्लः)
महासचिवः
देववाणी-परिषद्, दिल्ली

भारतीयसर्वोच्चन्यायालयस्य न्यायाधीशानां माननीय-न्यायमूर्तिश्रीरङ्गनाथमिश्रमहाभागानाम्

अभिमतम्

हिमवतो गगनलेहिन्यो देवभूमयो गिरिशिखरमाला नो भारतवर्षस्योत्तरस्यां दिशि प्रहरित्वमनारतं बिभ्रत्यो वर्तन्ते । नूनं नगाधिराजोऽस्माकं मातृभूमेः प्राकृतिकः प्राचीरोऽस्ति । परमेश्वरपार्वतीश्वराधिवासः कैलाशोऽसौ विस्तीर्णे भारतवक्षसि प्रसरन्तीनां पावनगंगाब्रह्मपुत्रप्रभृतीनां बहूनां सरितामुद्गमः । नगाधिराजस्य हिमाच्छन्नशिखरश्रेणयो विविधविधिभिरेतद्देशीयानाकर्षयन्ति । महर्षयो मुनयश्चात्मामरकृतिषु वर्णयामासुरेनम् । अद्वितीयः कविः कालिदासो नैजेषु काव्येषु नितरामेतस्य प्रशंसां जगौ । केदारामर-बद्रीनाथायतनधामभूतो हिमालयः प्रत्येकस्य हिन्दोः पूतो गिरिरस्ति । कोऽप्यास्तिको वाहनेन सोपानद्वास्योपरि चलितुं नैव प्रस्तुतो भवति । देवाधिवासस्वर्गसोपानमार्गो हिमाच्छन्नाधित्यकासु भूत्वा यातीति विश्वस्यते । धर्मवीरो युधिष्ठिरो ज्येष्ठपाण्डवो हिमवतैव स्वर्गमगादिति जेगीयते । एषोऽस्ति पारम्परीणो विश्वासो यद्धिमालययात्रानिवार्या प्रत्येकस्य जीवने । पावनपर्वतयात्रायां निहितं विकटं संकटं विचिन्त्यापि स्वर्गमार्गोऽस्ति हिमालय इति विश्वासानुरोधात सहस्राधिका जना नग्नपादैरेवात्मान्तिमासु यात्रास्वत्र विचेरुः । अतः श्रीमतो सुन्दरराजस्यात्राव‌जनं नैसर्गिकमेवास्ति । महान् संस्कृतज्ञः सहजसर्जनशक्तिसमन्वितो हिन्दुपरम्परासु निश्चलनिष्ठावानसौ निसर्गत उक्तवानत्र । हिमवत्परिवेशेणाभिभूतरुद्बुद्धश्च परम्पराः स्मारं स्मारं, नैसर्गिक सौन्दर्यं दर्शं दर्शमत एव मूर्तं विश्वं विस्मारं विस्मारं श्रीमत्सुन्दरराजमहोदयो नैजान् समृद्धान् विचारान् विवृतीकृतवान् । पारम्परीण ज्ञानमुपजीवत्यसौ, प्रदर्शयत्यात्मप्रभुत्वमभिव्यक्तौ, नियोजयति च नैजां कारयित्रीं प्रतिभां कल्पनाभि. क्रीडितुं स्वैरं स्वैरम् । सम्प्रति भारतीयप्रशासनसेवासु दक्षः सदस्यो योजनायोगे च संयुक्तसचिवपदमधितिष्ठन् श्रीमत्सुन्दरराजमहाभागः संस्कृतसाहित्ये धर्म-संस्कृतिप्रचारे च महतीं सेवां कृतवान् । आशासे यदनुशीलनमस्य काव्यस्य सुगमं सुरम्यं मनोज्ञं च भविष्यति ।

१४-११-१९८३ रङ्गनाथ मिश्रः

५, सफदरजंगा मार्गः, नयी दिल्ली

पुरोवाक्

विदितचरमेव तत्रभवतां विदितवेदितव्यानां सततसेवितव्यानां अविरतमनुसृतसनातनधर्ममार्गाणां विपश्चिदपश्चिमानां यदस्मिन्नस्मदीये भारतदेशे साधुजनादरपात्रभूतानि प्रभूतानि पवित्राणि क्षेत्राणि अत्र तत्र सर्वत्र विलसन्तीति । तानि क्षेत्राण्यटित्वा सर्वोऽपि भारतीयः विशिष्य हिन्दुमतीयः यथार्थमात्मानं कृतार्थं मन्यते । तेषां सर्वेषामपि क्षेत्राणां शीर्षरत्नमिव विद्योतते हृद्यं प्रत्नतमञ्च हिमगिरि शीर्षगतं सत्ययुगतस्समस्ताभिगतं श्रीकेदारवदरीक्षेत्रयुगम् । श्रूयते च बदर्यां कृतयुगारम्भे नरसम्भवसमनन्तरं भगवान् श्रीमन्नारायणः स्वयमेव नराय तत्त्वमुपदेष्टुं श्री बदरीनारायणरूपेण समजृम्भतेति । तपस्तप्यते नरर्षये तापत्रयव्यपोहनोपायमुपदिशतस्सालग्रामशिलामूर्तेस्तापसरूपस्य तस्याश्रमपदमिह बदरिकाश्रममित्यपि व्यपदिशन्ति । वैराग्यपीठप्रशस्तिभाजि केदारे भगवाँस्त्रिपुरहरः स्मरनिकरणानन्तरं तीव्रं तपस्तेपे इत्याख्यायते । पुनश्च महाभारतसमये वनवासनिरतान् पाण्डवाननुजिघृक्षुर्विरूपाक्षः तेभ्यः प्रत्यक्षीभूय तैः ग्रहीतुकामैरनुगम्यमानस्सपदि दुरालक्ष्यतां गतः धृतोक्षरूपः बिलं प्रविष्टः मध्यमपाण्डवेन धृतलांगूलेन बलेन विचकर्ष इति च कश्चनोदन्तः कथ्यते । यत् बिलं यादृशंमाक्रपृष्टच्छमाकुञ्चितपादं ककुद्मद्रूपं तत्र तादृशेनैव रूपेण यथा पाण्डवाँस्तथाऽस्मानप्यनुगृह्णानः तिष्ठति परमकारुणिकः परमेश्वरः ।

इदमपि विदितमेव यदिह हिन्दुमतानुगानां पुण्यतमानीति कीर्तितेषु चतुर्धामसु प्रधानभूतं बदरीधामेति । तथाऽपि बौद्धमतस्यौन्नत्यकाले तदनुयायिनः केचन बदरीधाम्नः अवनतिं वा बौद्धीकरणं वा अपेक्षमाणाः श्रीमन्नारायणस्य मूर्तिमपहर्तुमितः प्रयतितवन्तः । परन्तु प्रत्युत्पन्नमतयो देवालय निर्वाहकाः मा सा मूर्तिस्तेषांहस्ते पतदिति तां मूर्तिं अलकनन्दायां नारदकुण्डे चिक्षिपुरिति कथा श्रूयते ।

श्रीमदाद्यशंकरभगवत्पादाः तुरीयाश्रमग्रहणानन्तरं ज्योतिर्मठे तपस्तप्त्वा ज्योतिस्स्वरूपमात्मानमात्मन्येवावलोक्य विदितवृत्तान्ताः स्वयमेव तां मूर्ति नारदकुण्डादुद्धृत्य यथापूर्वं मन्दिरे प्रतिष्ठाप्य आगमोक्तरीत्या श्रीबदरीनाराणपूजां पुनरारेभिरे इति तेषां चरितादेवावगम्यते । तेषामेवादेशेन केरलदेशादागत्य विहितवास्तव्यैः नम्पूदिरिश्रोत्रियैः पुरुषानुक्रमेण श्रीबदरीनारायणस्य

पूजाऽद्यापि निर्वर्त्यमाना वर्तते। तादृगमिदं पुण्यक्षत्रं जन्मन्येकवारमपि सेवितुं यः कश्चन हिन्दुरन्तरंगेनाभिलषेदिति नैसर्गिकमेव। जनोऽयमपि बदरीसेवनकुतुकी बहुतिथात् कालात्कृतमनोरथः कालप्रतीक्षोऽस्थात्। तस्य संकल्पमन्तरेण तद्दर्शनं कथं वा संपद्यताम्? इममेवार्थं प्रतिपादयता मया श्रीबदरीशतरंगिण्यन्तर्गतोऽयं श्लोको रचितः।

"न कामकारेण न वा बलेन न वेदशास्त्रादिषु कौशलेन।
उपेत्य य शक्यमुपासितुं नः ऋते तदिच्छां बदरीशमीडे॥"

अनुकूलो भगवत्संकल्पस्तावत् गतग्रीष्मसमये एव समपद्यत। प्राकृतिकसौन्दर्यमयमनोहरदृश्यमध्ये मधुरतमसंनिवेशे विराजमानमुभयमपि धाम ससेवितम्। अन्तरंगगता आशातरंगिणी भगवद्दर्शनमात्रेण पावनीभूता कवितामयश्रीबदरीशतरंगिणी रूपेण प्रसुस्राव।

संस्कृतभाषायामभिरुचिः कवनशक्तिश्च मदीयाचार्यवर्याणां श्रीमतां पितृपादानां श्रीनिधिराघवाचार्यस्वामिनां कृपाकटाक्षेणैव मया साधिते। शैशव एव श्रीमन्तः तातपादाः मां संस्कृतमशिक्षयन्। तेभ्योऽहं गुरुकुलरीत्या काव्यनाटकालंकारादिग्रन्थानपठम्। महाकवीनां विशिष्य कालिदासस्य सरलसरसमनोहरकवितानां मधुरिम्णा हृतहृदयः स्वयमपि संस्कृते कविताः प्रणीय मन्दोऽपि कवियशः प्राप्तुममन्दप्रयत्नशीलोऽभूवम्। श्रीतातपादास्तु स्वयमाशुकविसार्वभौमाः। तैर्विरचितानि हृद्यानि पद्यानि आकर्ण्यानन्दितुमनेके विद्वांसोऽस्मद्गृहमसकृदागच्छन्ति स्म। बालभावसुलभचापलतया कदाचन स्वकवितामपि तेषां पुरतः पठतो मे श्लाघापरैस्तैः प्रोत्साहनमेव कृतं न तु परिहसनम्। अनेन कवितारचने द्विगुणीबभूव मम यत्नः। एकदा श्रीपितृपादैः सह 'तिरुविडैमरूदूर्ग्रामे' भिक्षाचरणं कुर्वतां श्रीमतां श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठाधिपतीनां जगद्गुरुशंकराचार्याणां श्रीचन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीस्वामिनां संविधानं गतेन मया श्रीरामं प्रति प्रणीतः कश्चन श्लोकः पठितः यमाकर्ण्य मन्दस्मितसुन्दरवदनास्ते "बालकविरसीति" मामनुगृह्य दुकूलमेकमदापयन्। भगवतस्तथा आचार्याणामनुग्रहेण संस्कृते मम अभिरुचिः कवनकौशलं च यथाक्रमं परिववृधाते। १९५६ तमे सवत्सरे श्रीमत्याः गोदायाः तिरुप्पावै प्रबन्धः तथा श्रीमद्भक्तांघ्रिरेणुसूरेः 'तिरुप्पल्लियेषुच्चि' प्रबन्धश्च द्रामिड्याः संस्कृतपद्यैरनूद्य पुस्तकरूपेण प्रकाशनं नीतौ। तथा बह्वीषु, दैनिकपाक्षिकमासिकासु तथा अन्यसु च पत्रिकासु च स्वकविताः प्रकाशिताः। १९८१ तमे सवत्सरे श्रीजगन्नाथसुप्रभातादिस्तोत्राणि आंगिलभाषाऽनुवादसहितानि

पुस्तकरूपेण प्रकाशितानि। श्रीकेदारनाथ-बदरीनाथ-यात्रायां स्वयं प्रसृतां श्री बदरीशतरंगिणीनाम्नीं स्त्रोत्ररूपिणीमिमां मम कवितां प्रकाशयितुमद्य समुद्यता श्रीदेववाणी-परिषद् मम धन्यवादार्हा। कृतिरियं बुधजनानां प्रमोदाय कल्पेतेति विश्वसिमि। श्रीमन्नारायणपरायणाः भक्तिमदग्रेसरास्तु दोषपूर्णा-यामप्यस्यां कृत्यां गुणलवग्राहिण एव स्युः। अन्ये यदि दोषपरायणा एव स्यु-रपि तथापि न मे किंचन हीयते। अथवा कोऽहमस्याः कृत्याः साधुत्वा-साधुत्वविषये आनन्दितुं वा शोचितुम्? । एतद्विषये श्रीमान् बदरीनारा-यणो भगवानेव प्रमाणं यस्य प्रेरणया केवलमियं स्तुतिः विरचिता। यत्सत्यम्, यथा ध्रुवस्तुतौ वर्णितम्,

योऽन्तः प्रविश्य मम वाचमिमां प्रसुप्तां संजीवयत्यखिलशक्तिधरः स्वधाम्ना।
अन्यांश्च हस्तचरणश्रवणत्वगादीन् प्राणान्नमो भगवते पुरुषाय तुभ्यम् ॥"

अस्मिन् ग्रन्थे महाभारतवर्णितस्य सौगन्धिकोपाख्यानस्य स्थानमपि श्रीपाण्डुकेश्वरसमीपगतः पुष्पप्रभवो गिरिप्रदेश इति उल्लिखितम्। तथैव बदरीवर्त्मनि स्थितो हनुमांश्चट्टीति पर्वत एव स प्रदेशः यत्र पुष्पान्वेषकः भीमसेनः स्वमग्रजमपश्यदिति वर्णितम्। एतादृश उल्लेखः केवलमनुमाने-नैव कृतः।

अयं सिद्धान्तः कैश्चन इतिहासतत्त्वविद्भिश्चर्चितश्च। तैरप्यस्य उपपाद्यत्वमुपपन्नम्। वैमत्ये सति कवेः काव्यबन्धसमयसमुपपन्नस्वातन्त्र्य-मिति गृह्यताम्।

श्रीदेववाणी-परिषदः परिचालकेभ्यः विशिष्य डॉ० रमाकान्तशुक्लमहोदयेभ्यः तथा शिक्षामन्त्रालये उपपरामर्शदातृपदमलङ्कुर्वद्भ्यः डॉ० सी०आर० स्वामि-नाथमहाभागेभ्यश्च हार्दिकीं कृतज्ञतां विज्ञापयामि येषां महोपकारं प्रयत्नं च विना अस्य पुस्तकस्य प्रकाशनं असम्भवमभविष्यत्। श्रीदेववाणी-परिषदः ईदृशी संस्कृतसेवा उत्तरोत्तरमभिवर्धतामिति आशासानो विरमामि।

कार्तिक-पूर्णिमा, २०४० श्रीसुन्दरराजः।
२०-११-१९८३

श्रीसुन्दरराजविरचिता

।। श्रीबदरीशतरंगिणी ।।

(१)

प्रपद्ये बदरीधाम हिमधामसमावृतम् ।
यत्र संनिहितौ नित्यं नरनारायणावृषी ।।

(२)

नारायणमृषिं वन्दे निर्दिशन्तं नरर्षये ।
कर्मज्ञानगतिं पुंसां कृत्याकृत्यमतिं तथा ।।

(३)

पूर्वजातं नराणां नो नरर्षिमहमाश्रये ।
यस्य नारायणो देवः साक्षाद्गुरुरिह स्वयम् ।।

(४)

नरनारायणाम्बां तां वन्दे नः प्रपितामहीम् ।
या पूज्यते मनोग्रामे मन्दिरे पार्श्ववर्तिनि ।।

(५)

बदरीं निकषा स्तब्धं शयानं शेषमाश्रये ।
तत्त्वं शृण्वानमक्षिभ्यां नारायणमुखेरितम् ।।

(६)

यत्र तार्क्ष्यस्तपस्तप्त्वा वर्षाणामयुतं त्रयम् ।
लेभे नारायणप्रीत्या वैकुण्ठे नित्यसूरिताम् ॥

(७)

नारदो यत्र देवर्षिः दक्षशापमलक्षयन् ।
तत्त्वं नारायणाख्यातं नित्यमाकर्ण्य नन्दति ॥

(८)

तप्तकुण्डमहं वन्दे नारायणदयास्रुतम् ।
यत्र स्नातो जनो मार्ष्टि युगपत्कलमकल्मषौ ॥

(९)

यत्र पर्वतयोर्मध्ये नरनारायणाह्वयोः ।
वहत्यलकनन्दाख्या विष्णुगंगाऽलकापुरात् ॥

(१०)

वसुधारामुखीभिस्सा पथिधाराभिरेधिता ।
मनोग्रामे सरस्वत्या बृंहिता वहते यतः ॥

(११)

सा लोकविश्रुता देवी बदरीशतरंगिणी ।
या तनोति प्रवाहेण बदरीं शतरंगिणीम् ॥

(१२)

अतीव शीतामलकाप्रसूतामनेकपातां बदरीशपूताम् ।
अमन्दवातामतिवेगयाताममर्त्यगीतामनिशं भजे ताम् ॥

(१३)

श्री भैरवीचक्रपुटे बदर्यां तत्रोर्वशीपीठमधिष्ठितं तम् ।
वृतं सुपर्णोद्धवनारदाद्यैः नारायणर्षिं गुरुमाद्यमीडे ।।

(१४)

षण्मासकालं ससुखं नरेभ्यः षण्मासकालं निभृतं सुरेभ्यः ।
विभज्य पूजां भजमानमेवं भजे सुशीलं बदरीविशालम् ।।

(१५)

न कामकारेण न वा बलेन न वेदशास्त्रादिषु कौशलेन ।
उपेत्य यं शक्यमुपासितुं नः ऋते तदिच्छां बदरीशमीडे ।।

(१६)

नारायणं कारणमादिदेवं नरोपदेशाय कृतावतारम् ।
यतो निधीनामधिपः कुबेरो निषेवते किंकरतामुपेतः ।।

(१७)

नृणामियं भूः किल भोगभूमिः ततो निधीन्वाहय मानवेभ्यः ।
नारायणाज्ञामिति पालयन्यः लेभे कुबेरो नरवाहनत्वम् ।।

[कुबेरस्य नरवाहनत्वं न तु नरः तस्य वाहनमिति हेतोः
परन्तु नरेभ्यः वाहयतीति हेतोरिति कविहृदयम्]

(१८)

मुनिर्मनोग्रामसीपवर्तिगिरेर्गुहायां हिमशीतलायाम् ।
तपश्चरंस्तत्र चकार पूर्वं व्यासः पुराणानि च भारतञ्च ।।

(१९)

अधिष्ठितो व्यासगुहासमीपे गुहां गजास्यस्स गुहाग्रजन्मा ।
उत्पाट्य दन्तं व्यलिखत्खलु स्वं ग्रन्थान्पुर ाव्यासकृतानशेषान्

(२०)

श्रीमान्हनूमान्धृतशैलरूपः विधाय साष्टांगमथ प्रणामम् ।
विनीतवेषः पथि यत्र भाति नारायणात्तत्त्वमिवाददानः ।।

(२१)

न किनरा नापि सुरा न दैत्याः न राक्षसा नापि पिशाचयक्षाः
सुखेन शक्ता बदरीमवाप्तुं कथं मनुष्याः प्रभवन्तु नाम ?।।

(२२)

हिमाद्रिमारुह्य सिसेविषन्ते कथञ्चिदेत्यालकनन्दयोर्ध्वम् ।
मार्गे प्रयागांश्च बहूनतीत्य नारायणं केचन पुण्यभाजः ।।

(२३)

हरद्वारे गंगा हरचरणविन्यासुसुभगे
हृषीकेशे भूयो भुवमवतरन्तीं हिमगिरेः ।
प्रणम्य प्रस्थेयं प्रणिपतितुकामेन [समये
वृतौ पूर्वाचार्यैरथ बदरिकानाथचरणौ ।।

(२४)

स पन्था गन्तव्यश्शिखरिकटिसंश्लेषकुटिलः
क्वचिद्गच्छन्नुच्चैरचलशिखरं चुम्बितुमिव ।
क्वचिद्गच्छन्नीचैरवटगतनद्यास्तटभुवि
नराणां यो दीर्घं तुलयितुमलं संसृतिपथम् ।।

(२५)

वनश्यामाः कूटाः कतिपय इमे कम्बलयुताः
शिलाप्राया एते तृणविलयतोऽनावृतियुताः ।
तृणानीता अन्ये ननु पथि तथा संनिदधते
यथा योगं सिद्धेरनुगुणमनूनं विदधते ।।

(२६)

ततो मध्येमार्गं सलिलवलिताभोगललितः
प्रयागो देवानामपि नयनसात्कर्तुमुचितः ।
सुदूरादायान्ती मिलति कलयन्त्यट्टहसितं
यतो भागीरथ्या सममलकनन्दा सुरधुनी ।।

(२७)

प्रयागे देवानां जयति सुभगं मारुतिगुरोः
ससीतासौमित्रेः रघुकुलपतेर्मन्दिरमपि ।
श्रुता त्रेताकाले किल बदरिका रामकलिता
प्रयागे देवानामभवदिति सा काचन कथा ।।

(२८)

श्रुता गंगा विष्णोः पदकमलतः पूर्वमुदिता
कथं गंगा यस्मादिह पतति कस्मादपि गिरेः ।
इमे मूर्धा सर्वे खलु शिखरिणो विष्णुपदगाः
प्रसङ्गान्नूनं ते स्वयमुपगता विष्णुपदताम् ।।

[विष्णुपदमिति विष्णोः पदमाकाशश्च]

(२९)

रुद्रप्रयाग इति कश्चन रुद्रनाथ-
देवालयेन रुचिरस्तदनु प्रदेशः ।
केदारनाथहिमकूटतलप्रसूता
मन्दाकिनी मिलति साऽलकनन्दयाऽत्र ।।

(३०)

मन्दाकिनीतीरगते सुशीले कान्ते प्रशान्ते विमले प्रदेशे ।
मुनेरगस्त्यस्य तपोऽनुरूपं तपोवनं दीव्यति तत्र सेव्यम् ।।

(३१)

अभ्यर्थितो देवगणैः प्रणम्य तपोबलेन प्रतपन्नगस्त्यः ।
सूर्योपरोधाय समेधमानं विन्ध्याचलं यो विनतं वितेने ।।

(३२)

यादोगणानां शरणं प्रदाय वेलामतीत्योपरि वर्धमानम् ।
पुरा सुरैर्याचित एष भीतैः पयोधिमाचम्य लयं निनाय ।।

(३३)

अयं महर्षिस्स्वयमैन्द्रचापं प्रदाय रामाय रणे जयाय ।
उपादिशत्तं तपनञ्जपेति दशां दशास्यं दशमीं निनीषुः ।।

(३४)

एवं प्रभावं प्रणता अगस्त्यमनन्तरं ये बदरीविशालम् ।
भजन्ति ते प्राप्नुवते प्रसादं तुष्टस्य तस्य द्विगुणं ध्रुवं तत् ।।

(३५)

ऊखीमठो देश उषाभिधायाः बाणस्य पुत्र्याः अनिरुद्धपत्न्याः ।
केदारनाथस्य विधीयतेऽत्र षण्मासपूजा किल शीतकाले ॥

(३६)

ऊखीमठस्यास्य समीपदेशे चकास्ति काल्या अपि सिद्धिपीठम्
यत्र प्रतीत्या प्रणताः प्रभूतं प्रसादमासाद्य जयन्ति देव्याः ॥

(३७)

मन्दाकिनीतटपथेन गतेन गौरी-
कुण्डोऽथ निर्गलितसप्तजलोऽपि सेव्यः ।
गौरी यतः किल चचार महत्तपः प्राक्
कामान्तकं पतिमवाप्तुमनन्यकामा ॥

(३८)

तस्या विवाहमथ धूर्जटिना विधातुं
नारायणोऽप्युपगतस्त्रियुगी विभाति ।
संज्वालितः परिणयाय स वेदिवह्नि-
रद्यापि दीप्यति शुभे सविधे यदीये ॥

(३९)

केदारनाथनिलयं यत एष गन्ता
मार्गश्शिलोपरि हिमोपरि च प्रणीतः ।
कान्तो नितान्तमुपशान्तवनान्तरम्यः
मन्दाकिनीतटगतो जलपातशीतः ॥

(४०)

नारायणं तमथ नारदकुण्डमग्नम्
उद्धृत्य पूर्वमिव पूजितवान् बदर्याम् ।
स ह्यादिशंकरजगद्गुरुरन्तकाले
केदारनाथमभिगम्य समाधिमास्थात् ॥

(४१)

यो दक्षिणापथभवो गुरुरात्तदण्डः
रेवातटेऽप्यटितभारतभूमिरन्ते ।
केदारनाथनिलये कलयन्समाधिम्
ऐक्यं निरूपयति भारतसभ्यतायाः ॥

(४२)

जातो दक्षिणभारते शिशुवयस्यभ्यस्तविद्यः परम्
अद्वैतं स्वमतं स्वयं समभितो व्यापय्य संस्थाप्य च ।
चत्वारि प्रथितानि दिक्षु चतसृष्वाम्नायपीठान्यपि
द्वात्रिंशद्वयसा स शंकरगुरुर्लीनः परब्रह्मणि ॥

(४३)

नीतं क्वापि रसातलं कुमतिभिस्त्रातुं स वेदत्रयं
भीतान्पापविजृम्भणेन विबुधान्पातुं स्वमेवाश्रितान् ।
गीतार्थं जगते कलिप्रशमनं दातुं स विष्णुर्यथा
पूते कालडिधाम्नि केरलगते जातो गुरुश्शंकरः ॥

(अस्मिन् श्लोके भगवता श्रीमन्महाविष्णुना रसातलनीतवेद-
त्रयत्राणाय कृतं मीनावतारं तस्य पापिष्ठदैत्यकुलाभ्युदयसंत्रस्त-

समाश्रितदेववृन्दपरिपालनसंकल्पं सर्वविदितं तथा कलिकल्मषघ्न-गीतोपदेशाय कृतं कृष्णावतारं चोल्लिख्य तादृशावतारप्रयोजनं पुनः जगद्गुरुणा श्रीमदादिशंकराचार्येण निर्वर्तितमिति श्लेषेण वर्णयति कविः यतः अधोगतवेदत्रयोद्धारणमाश्रितपण्डितजनपरिपालनं कलिकल्मषघ्नगीतार्थबोधकगीताभाष्यरचनं च जगद्गुरुणाऽपि कृतम्)

(४४)

निर्मथ्य मन्मथमथाद्रिसुतासमक्षं
सद्यस्तदीयमवभज्य मनोरथञ्च ।
केदारधाम समुपेत्य शिवस्तपोऽधात्
वैराग्यपीठमिति तेन तदामनन्ति ॥

(४५)

जीवः केदारनाथस्स च भुवनपिताऽम्बा च केदारभूता
ताभ्यामुत्पाद्यमानो नर इति विदितो जीवराशिस्समस्तः ।
देवो नारायणाख्यो गुरुरखिलतनुः प्रापकप्राप्यभूतः
तत्त्वं केदारनाथः किमिदमुपदिशत्यद्रिकूटेऽत्र तिष्ठन् ?

(४६)

दाक्षायण्या दहन्त्या मखशिखिनि मृदु स्वं वपुर्धर्मपत्न्या
निर्वृत्ता निष्क्रियाऽऽसीन्निजपतिवचनानादराघानुरूपम् ।
के दारास्तादृशाः क्वेत्युपयमविमुखो दग्धकामो विरागः
भूत्वा केदारनाथस्तपसि हिमवतो व्यग्र उग्रे किमग्रे ? ॥

(४७)

इन्द्रोपेन्द्रौ कुबेरो नर ऋषिरुपदेष्टा स नारायणर्षि-
र्देवास्त्रिशत्त्रिकोट्यो ध्रुवमित उपगम्याशु केदारनाथम् ।

साक्षाद्दाक्षायणी सा हिमगिरितनया तामुपेक्षस्व मा भोः
भूयस्तामेव शम्भो परिणय जगतां मंगलायेत्यवोचन् ॥

(४८)

अर्वाचामवबोधाय सर्वे ते त्रिदिवौकसः ।
पर्वतीभूय तिष्ठन्ति शर्वस्य पुरतो ध्रुवम् ॥

(४९)

इन्द्रो वाहनमास्थितो वितनुते भस्माभिषेकोपमं
नूनं श्वेतहिमाभिषेकमभितः केदारनाथं पुनः ।
आदायाथ तदेव लिम्पति हिमं शम्भोर्विभूतिं यथा
शीर्षेष्वत्र समेयुषां दिविषदामीशप्रसादैषिणाम् ॥

(५०)

लोकेभ्यश्च हरप्रसादमथ तं विश्राणयन्वृत्रहा
मन्दाकिन्यभिधां प्रवाहयति किं दूतीमिव स्वर्णदीम् ।
आप्लुत्य त्वरितं प्रधाव्य चलिता भर्तुर्निदेशेन सा
गंगासंगवती पुनाति सलिलैस्त्रैलोक्यमेवाखिलम् ॥

(५१)

भूतानि पञ्चेति स भूतनाथः केदारधामान्यपि पञ्च चक्रे ।
भूतानि सर्वाण्युपयान्ति शान्तिं पञ्चापि ये वा प्रणमन्ति तेषाम् ॥

(५२)

रुद्रप्रयागत उपालकनन्दमूर्ध्वं
स्थानं स कर्णतपसस्समुपेत्य सेव्यः ।

कर्णप्रयाग इति साऽलकनन्दयाऽत्र
पिण्डारिर्भूर्मिलति दूरत एत्य गंगा ।।

(कर्णप्रयागे पूर्वजन्मनि तपसा लब्धबहुकवचस्य राक्षसरूपस्य कर्णस्य केवलमेकं हित्वा अन्यान् सर्वान् कवचान् स्वतपोबलेन श्रीबदरीनारायणः पाटयामास; कर्णश्च एकेन कवचेन सहितः कुत्राप्यपलायतेति काचन कथा श्रूयते)

(५३)

कर्णप्रयागत उपर्युपगम्य दृश्यः
नन्दप्रयाग इति कोऽप्यपरः प्रयागः ।
श्रीनन्दगुण्टिहिमकूटतलप्रसूता
नन्दाकिनीति मिलतेऽलकनन्दयाऽत्र ।।

(५४)

सेव्यास्तथा विरहिगारुडबालखिल्य-
पाताललक्ष्मणविशेषणशालि गंगा ।
संगम्य साधु सरिताऽलकनन्दया याः
पुष्यन्ति पुण्यसलिलाः भुवनं पुनानाः ।।

(५५)

ज्योतिर्मठस्सुविदितः पथि सेवनीयः
यत्रादिशंकरगुरुस्तपसा प्रसाद्य ।
आद्यं नृणां गुरुवरं बदरीशमेव
ज्योतिस्स्वरूपमतिलोकमवालुलोके ।।

(५६)

यत्रादिशंकरजगद्गुरुणा तदानीं
संरोपितो निजतपोवनभूमिभागे ।
अद्यापि रोहतिततमामविनश्य वृक्षो
ज्योतिर्मठे बुधजनैरुपसेव्यमानः ॥

(५७)

कापालिकान्गुरुमुपेत्य निहन्तुकामान्
तेनार्थितस्समुदितो भगवान्नृसिंहः ।
सर्वान्निहत्य गुरुणा प्रतिपूजितोऽत्र
ज्योतिर्मठे जयति सुन्दरमन्दिरान्तः ॥

(५८)

तत्पूजनाय गुरुणा पयसामभावः
दूरीकृतोऽत्र सृजता सलिलस्य धाराम् ।
ज्योतिर्मठे प्रसरितामधुनाऽपि दण्ड-
धारेति यां सविनयं विबुधा भजन्ति ॥

(५९)

ज्योतिर्मठे विजयते बदरीविशालः
संभूय मोहनवपुः किल वासुदेवः ।
आराधयन्ति भगवन्तमितस्तमेव
ये शक्नुवन्ति बदरीं न तु गन्तुमूर्ध्वम् ॥

(६०)

आनीय मन्दिरमिदं निकषा शिवेन
सत्या अभूद्विनिहितोऽस्थिचयावशेषः ।

लिप्तं घृतं यदुपरि द्रवतां न याति
क्लृप्ता जयन्ति यदधो नव चापि दुर्गाः ।।

[श्रीसत्याः अस्थिलयावशेषे अद्य शिलीभूते लिप्तं घृतं तस्य नित्यशैत्यहेतोः कदाऽपि द्रवतां नोपेति]

(६१)

ज्योतिर्मठे तत्र समुज्जिहानः केदारनाथः कथितो भविष्यः ।
शनैश्शनैर्यं परिवर्धमानं विलोकयन्विस्मयमेति लोकः ।।

(६२)

आदिशंकरजगद्गुरुशिष्यः तोटकार्य इति तेन निदिष्टः ।
ज्योतिराख्यविदितोत्तरपीठे स्थापयां मठममुत्र चकार ।।

(६३)

तोटकार्यतपसा परिपूतां शीतलां गिरिगुहां रमणीयाम् ।
अत्र शंकरमठः परिपाति शिष्यवृन्दपरिपूजनहेतोः ।।

(६४)

ज्योतिर्मठाद्बदरिकाध्वनि वीक्षणीयः
विष्णुप्रयाग इति कश्चन पुण्यदेशः ।
अद्रेस्तुषारधवलाद्धवली स्रवन्ती
गंगा समेति सरिताऽलकनन्दयाऽत्र ।।

(६५)

विष्णुप्रयागमतिलङ्घ्य विलोकनीयः
श्रीपाण्डुकेश्वर इति प्रथितः प्रदेशः ।

पाञ्चालराजसुतया सह पाण्डुपुत्राः
पञ्चात्र पूर्वमवसन्वनवासकाले ।।

(६६)

देवालयो जयति यत्र भृशं पुराणः
ध्यानाकृतेर्भगवतो बदरीश्वरस्य ।
यः पाण्डुसूनुभिरिह प्रथमं प्रणीत-
स्तेनादिशंकरजगद्गुरुणोद्धृतश्च ।।

(६७)

श्रीपाण्डुकेश्वरत ऊर्ध्वमिहाद्रिशृंगे
उद्यानमस्ति समभूमिगतं सुमानाम् ।
पुष्पाणि यत्र सुरभीणि च नैकवर्ण-
वैचित्र्यवन्ति विकसन्ति वसन्तकाले ।।

(६८)

पुष्पं सुगन्धि वहता पवनेन मन्दम्
आनीतमेकमवलोक्य हि तादृशानि ।
कृष्णा बहूनि कुसुमानि समानयेति
संमोहिता पतिमयाचत भीमसेनम् ।।

(६९)

अन्वेषयन् स कुसुमं विचरन् हि भीमः
भीमं ददर्श पुरतो निजमग्रजं प्राक् ।
अद्यापि यं किल विलोकयते हनूमां-
श्चट्टीति शैलवपुषा स्थितमत्र लोकः ।।

[उपरि विरचितैः त्रिभिः श्लोकैः श्रीमन्महाभारतवर्णितं सौगन्धिकपुष्पोपाख्यानं सूचितम्]

(७०)

निर्माय मन्दिरमितः प्रणमन्ति घण्टा
कर्णं[1] पुरा यदुपतिं परिचर्य मुक्तम् ।
प्रेतः प्रदत्त उपहारतया हि भक्त्या
येनादरेण जगृहे मधुसूदनेन ।।

(७१)

ध्यानीश्वरस्य निलये बदरीविशालं
मासान्षडत्र मनुजाः परिपूजयन्ति ।
येष्वेव सा बदरिका हिमपातहेतोः
दुष्प्रापतां भजति दुःखहरी नराणाम् ।।

(७२)

नीलकण्ठशिखरं निकषाऽधो देवदर्शनमहो मम जातम् ।
दूरदुर्गमपदंतुदमार्गक्लेश आशु नवतां मम धत्ते ।।

(७३)

किमवनी बदरीतरुमण्डिताऽभवदियं बदरीति कृताभिधा ।
बहुदरीभिरुतावृतहेतुना बहुदरी बदरीविकृतिं गता ।।

(७४)

समिन्धते पञ्च पुनर्बदर्यः हिमाद्रिशृंगेष्विह पावनेषु ।
पञ्चापि यः कश्चन सेवमानः न पञ्चतामेति नरः कदाऽपि ।।

---

१ श्रीहरिवंशे घण्टाकर्णोपाख्यानं द्रष्टव्यम् ।

(७५)

पाञ्चाल्या सह पञ्चपाण्डुतनयास्संत्यज्य राज्यं पुरा
स्वर्गारोहणकाम्यया बदरिकानारायणस्याश्रमम् ।
आगत्य प्रणिपत्य पर्वतपथेनैवोत्तराशां गताः
तत्र यत्र सरस्वतीं पथि पुनर्भीमश्शिलां न्यस्तवान् ।।

(७६)

इति तव बदरीश प्राप्तवन्तं समीपं
गहनमलकनन्दामार्गमालम्ब्य दीर्घम् ।
बहुभिरिममहोभिस्सानुकम्पैरुदारै-
रनुगमनुगृहाण श्रीपते त्वं कटाक्षैः ।।

(७७)

कथमपि यममर्त्याः द्रष्टुमीशाः कदापि
तमहमिह बदर्यां नाथ नारायणं त्वाम् ।
निहतनिरयगन्धं र्निनिमेषं निशाम्यन्
अनिमिष इव जातस्त्वत्प्रसादेन सद्यः ।।

[र्निनिमेषत्वादनिमिषः अर्थात् देव एव संजात इति यावत् ।]

(७८)

अहमिह भुवि नृणां नायको विश्वनाथो
कलयितुमुपदेशं को नरायागतोऽयम् ।
इषुभिरिति सरोषं प्राक्पिनाकावमुक्तैः
त्वयि किल बदरीश श्रीश शूली ववर्ष ।।

(७९)

अथ रणकरणार्थं तं महादेवमेवं
कृतमतिमुपगम्य प्राह स ब्रह्मदेवः ।
प्रशमय रुषमेष ह्यावयोर्देवदेवः
जनक इति नमस्यस्सोऽपि शान्तो बभूव ॥

(८०)

त्रिपुरहरशराणां संशितानां शतानां
विषमिव वमतां त्वं लक्ष्यभूतस्तदानीम् ।
रुजमिह सहमानस्तेजसा स्वेन शान्तो
हिमगिरिबदरीशाजायथा मुञ्जकेशः ॥

(८१)

कथमपि तपसस्ते कातरीभूय भंगं
कलयितुमिह शक्रः कामिनीः प्राहिणोद्याः ।
करिकरकमनीयात् कान्तकाया तवोरोः
कदति मदममूषां काप्युदित्योर्वशीति ॥

(८२)

अथ परमवधार्य त्वामजं देवदेवं
अवनतशिरसस्ता अस्तुवन् देवकन्याः ।
प्रसदनसुमुखात्त्वत्प्रीयमाणातप्रकामं
प्रतिनिववृतिरेऽथ प्राप्य तामुर्वशीञ्च ॥

(८३)

उपदिशसि नराय त्वं ततो विस्मिताय
निजपदपतनं ते नित्यमाशङ्कमानाः ।

दिविषद इतरेषां विघ्नकारास्समाधे-
रहमिव भव तस्मादप्रकम्प्यस्स्थिरश्च ।।

(८४)

पुनरुपदिशसि त्वं पुण्यमार्गं नराय
पुरहरशरविद्धः पूर्वमक्रुद्ध आसम् ।
पुर इह सुरवध्वः पुष्पबाणेन नो मां
पुलकितमदधुर्वा पापदौ क्रोधकामौ ।।

(८५)

ज्वलति तव किरीटे द्वारकाधीशरत्नं
इति कथयति लोकस्तत्र किं वा विचित्रम् ।
नरमृषिमभिगोप्तुं पार्थवेषं त्वयैव
धृत इह बदरीश द्वारकाधीशवेषः ।।

(८६)

कलिसमुदयकाले द्वारकाधीशदेहं
त्वमिह भवसि यावत् द्वापरे त्यक्तुकामः ।
विरहमसहमानं तावदात्थोद्धवं तं
उपसर बदरीं मे लप्स्यसे मामिति त्वम् ।।

(८७)

त्वयि विनिहितचेता उद्धवो भावयंस्त्वां
अनवरतमुपास्य प्राप नारायणत्वम् ।
यदि न कथमनर्घां शीतमासेषु षट्सु
भजतु बदरिकेश त्वत्सपर्यां स्वयं सः ।।

(८८)

नव उषसि विगाह्य प्रत्यहं तप्तकुण्डे
नवनवमभिषेकं नाथ निध्यायतां ते ।
नरगुरुबदरीश त्वत्कटाक्षादृतानां
न हि भवति विशेषो नाकिनां वा नराणाम् ॥

(८९)

कलयितुमुपदेशं कल्मषघ्नं नराय
हिमशिखरिणि शीते नित्यवासं दधान ।
अचरमगुरुदेव प्रार्थनामप्यमूं मे
निशमय बदरीश श्रीश हे मुञ्जकेश ॥

(९०)

उपदिश भगवन्मे त्वं नरायैव पूर्व-
मयमपि नर इत्येवात्र जातानुकम्पः ।
न च गुरुमहमन्यं कामये त्वामवेतुं
नरगुरुबदरीश श्रीश भूया गुरुर्मे ॥

(९१)

भुवनमसि समस्तं वासयन्वासुदेवः
मम मनसि निवासो न त्वयोपेक्षणीयः ।
अभिलषसि यदि त्वं सत्यतामात्मनाम्नः
प्रविश बदरिकेशावासयन्नाशयं मे ॥

["वासनाद्वासुदेवस्य वासितं भुवनत्रयम्" इति श्लोकोऽत्रानुसन्धेयः]

(६२)

मुनिसमुचितवेषं त्वां जटाजूटमौलिं
स्फुटकमलवदंके कल्पितोत्तानपाणिम् ।
नरमृषिमुपदेष्टुं बद्धपद्मासनस्थं
कलयतु बदरीश स्वान्तमन्तर्नितान्तम् ।।

(६३)

अखिलभुवनसृष्टिस्ते तु लीलाविभूतिः
अपि च विविधयोनौ क्षेपणं तत्र पुंसाम् ।
अविरतभवतान्तं मां तया लीलया त्वं
अलमिति बदरीश क्षिप्रमेवोद्धरस्व ।।

(६४)

गुरुजनवचनेन त्वं दयालुः प्रतीतः
परमहमिह मग्नः पश्यतस्ते भवाब्धौ ।
अपि यदि मम तस्मिन् कर्म हेतुस्तथाऽपि
प्रथमपदि भवाब्धौ पातयामास को माम् ।।

(६५)

मुनिवरगुरुवर्याः मुक्तिकामास्ससत्त्व-
स्तव खलु कृपया ते तीर्णवन्तो भवाब्धिम् ।
लघुमगतिमसत्त्वं क्षुद्रमुत्तारयेर्मां
न यदि बदरिकेश त्वद्यशः कीदृशं तत् ?

(६६)

अविदितनिगमं मामात्मविद्याविहीनं
अनवगतपुराणं मूढमाचारहीनम् ।

अवगमयितुमर्थं त्वत्समीपं च नेतुं
क्षम इह बदरीश त्वत्कटाक्षादृते कः ?

(९७)

किमु हितमहितं किं किं नु कृत्यं त्वकृत्यं
किमिह क इह धर्मः कथ्यते को त्वधर्मः ।
इति न हि विदितं मे मन्दबुद्धेरतस्त्वं
उपदिश बदरीश श्रीश मे मुञ्जकेश ॥

(९८)

निपतितमगतिं मां नाथ संसारसिन्धौ
तिमिभिरिव च नक्रैरिन्द्रियैः कृष्यमाणम् ।
सकरुणमभिरक्षँस्तारकोपायमेकं
उपदिश बदरीश श्रीश मे मुञ्जकेश ॥

(९९)

त्वदुदितमतियोगं ध्यानराजादियोगं
त्वदविरहितयोगं ज्ञानकर्मादियोगम् ।
इतरमपि च योगं नाथ योगेश्वर त्वं
उपदिश बदरीश श्रीश मे मुञ्जकेश ॥

(१००)

कथयति गुरुरेको ज्ञानलाभेन मुक्तिं
अथ कथयति भक्तिं कोऽपि मुक्त्येकहेतुम् ।
अवगमनसमर्थो नाहमर्थस्य तेन
दिश मम बदरीश ज्ञानभक्त्योः प्रवृद्धिम् ॥

(१०१)

पितृदुहितृसुतानां देहसंबन्धबन्धं
क्षणविलयिसुखानां भोगनिर्बन्धबन्धम् ।
जननमरणचक्रभ्रान्तिदुःखानुबन्धं
शिथिलय बदरीश श्रीश संसारबन्धम् ।।

(१०२)

इह मम जनिहेतुं मृत्युहेतुं तथैव
पुनरपि जनिहेतुं मृत्युहेतुं पुनश्च ।
सततमपि च हेतुं त्वत्पदस्यानवाप्तेः
प्रशमय बदरीश श्रीश मे कर्मबन्धम् ।।

(१०३)

महत इति महीयांस्त्वं मृषा श्लाघितोऽसि
त्वदपि किल महीयानस्ति मे किल्बिषौघः ।
यदि निगमवचस्त्वं सत्यमिच्छेर्विधातुं
क्षपय बदरिकेश श्रीश मे किल्बिषौघम् ।।

[महतो महीयानिति श्रुतिवाक्यमुदाहृतम्]

(१०४)

अहमतिदयनीयः त्वं दयालुः प्रकामं
अहमतिकृपणस्त्वं सत्त्ववान् सर्वशक्तः ।
अयमहमतिदीनस्त्वं प्रभुः श्रीनिवासः
कुरु मयि बदरीश व्याजहीनानुकम्पाम् ।।

(१०५)

शुभसुभगविभूषं शोभिशृंगारवेषं
सुषममपि किरीटं शीर्षदेशे जुषाणम् ।
सुरनरगणबन्धुं सुन्दरं वन्दनीयं
हिमगिरिबदरीशं श्रीशमीशं प्रपद्ये ॥

(१०६)

निधिपतिमपसव्ये नारदं चोद्धवं च
विनतमपि दधानं वैनतेयं पुरस्तात् ।
नरमृषिमथ सव्ये नम्रमन्तेवसन्तं
हिमगिरिबदरीशं श्रीशमीशं प्रपद्ये ॥

(१०७)

विकसितमुखपद्मं पादचिह्नं भृगोस्तं
असितमुरसि च श्रीवत्सचिह्नं दधानम् ।
जटिलकुटिलकेशं जैत्रपद्मासनस्थं
हिमगिरिबदरीशं श्रीशमीशं प्रपद्ये ॥

(१०८)

चलितमुपरि नीचैः कर्मणा जन्मचक्रे
कृपणमनुशयार्तं श्रीपते दीनदीनम् ।
अनितरमनुकूलं नाथ विश्वासवन्तं
हिमगिरिबदरीश त्राहि मां त्वां प्रपन्नम् ॥

(१०९)

हिमगिरिबदरीशं जन्तुरेवं प्रपन्नः
सदयमनुगृहीतस्तेन कैंकर्यकृत्ये ।

अभुपदविनियुक्तो नित्यमुक्तो यथैव
विजयति गरुडो वा नारदो वोद्धवो वा ।।

(११०)

जिगमिषन् बदरीं शतरंगिणीं श्रयति यो बदरीशतरंगिणीम्
पठति वा बदरीशतरंगिणीं स लभते बदरीं शतरंगिणीम् ।।

(१११)

बदरीशतरंगिणीस्तुतिः भवतात्सुन्दरराजनिर्मिता ।
बदरीशतरंगिणी यथा विबुधानां प्रियवाहिनी सदा ।।

[बदरीशतरंगिणीनाम्नी इयं स्तुतिः यथा बदरीशस्य तरंगिणी अर्थात् अलकनन्दा नदी विबुधानां देवानां प्रियवाहिनी प्रियनदी तथा विबुधानां पण्डितानां प्रियवाहिनी प्रियं वहन्ती भवत्विति कवेरभिलाषः ।]

(११२)

अहन्यहन्यधीयानाः बदरीशतरंगिणीम् ।
दयां तवाप्नुयुर्नूनं बदरीश ! तरंगिणीम् ।।

इति श्री महाकविसार्वभौमविल्लूर्नडादूर श्रीनिधिराधवाचार्यस्वामितनूजेन श्रीसुन्दरराजेन विरचिता 'श्रीबदरीशतरङ्गिणी' सम्पूर्णा ।

English Translation
of
SHRI BADARISHA TARANGINI

1. I take refuge in the Badridham surrounded by snowclad mountains of the Himalayas where the sages Nara and Narayana are eternally present.
2. I worship sage Narayana who is teaching the DOs and DONTs to sage Nara there and explaining as to where the path of knowledge and action would lead men ultimately.
3. I salute Sage Nara, the first born of us men, for whom Lord Narayana Himself is the preceptor over there.
4. I worship our great great grand-mother, the mother of both Nara and Narayana, worshipped in a temple in the neighbouring village of Mana.
5. I take shelter in Lord Adisesha who is lying still at a place near Badridham and hearing the teachings of Lord Narayana through his eyes.
   (As the snakes have no ears, the eyes are said to be their senses for hearing).
6. Garuda, the celestial bird performed penance for 30000 years there and became the eternal servant of Lord Narayana in Vaikuntha through His grace.
7. Narada, the divine Sage is for ever enjoying the exposition of Lord Narayana over there unmindful of the curse of Daksha (Daksha is said to have cursed Sage Narada that he cannot stay at one place for more than two minutes).

---

* In Sanskrit this title would mean the river of the Lord of Badri, i.e., Alaknanda. It would also mean the many splendoured or the multi staged Badridham itself.

8. I worship the Tapta Kunda or the hot water spring welling up at the Badridham with the grace of Lord Narayana, where a person taking bath is relieved of his pains and sins both.
9. Between the two hills called Nara and Narayana respectively there fllows the river Alaknanda also known as the Vishnu Ganga.
10. Her waters swell with the waters flowing down from the falls like vasudhara on the way and with the waters of the river Saraswathi which joins her in Mana village.
11. She is the world-famous Badarisha Tarangini or the river of the Lord of Badri that makes Badri many-splendoured with her stream.
12. I always worship her; she flows from Alaka the capital of Lord Kubera; she is very cold; she has several falls; she is hallowed by the Lord of Badri; a strong breeze blows by her side; she is swift; even the Gods sing her praise.
13. I worship Lord Narayana at Badri seated on the Urvashi Peet a located at the centre of Bhairavi Chakra and surrounded by Garuda, Uddhava and Narada.
14. I worship Lord Badrivishal, endowed with exemplary qualities who is worshipped conveniently by men for six months and secretly by gods for the remaining six months of a year.
15. I salute the of Lord Badridham Whom it is not possible to reach merely by one's free will or strength or erudition in the vedas or sastras unless He Himself wills.
16. Lord Kubera, the God of Wealth, has become a humble servant there to worship Lord Narayana the primordial cause of all worlds and the first of Gods who has taken an incarnation to teach Nara (Man).
17. Lord Kubera is obeying the following instructions of Lord Narayana "This world is the place for men to enjoy the fruits of their action So, please make wealth flow to them so that they can enjoy the fruits of their good deeds". In view of this, Lord Kubera became Naravahana. (Naravahana in Sanskrit means a person for whom Nara or man is the Vahana or the vehicle but in the opinion of the poet Kubera got this name not

because man was his vehicle but because he made wealth flow to men).

18. It is in an ice-cold cave of the mountain near Mana village that Sage vyasa performed penance and worte the Mahabharatha and the puranas (i.e.) the texts on mythology,

19. It is there that Lord Ganapathi, the elder brother of Lord Lubramanya. occupied a cave close to the cave of Sage Vyasa and scribed all the works of Sage Vyasa with one of his tusks. pulled out for the purpose.

20. It appears that Lord Hanuman has taken the form of a mountain (the hill called Hanuman Chatti) and is lying prostrate in all humility and listening to the teachings of Lord Narayana.

21. When it is not easy even for the Gods. demons, centaurs, devils, ghosts or spirits to reach Badridham. how can poor mortals do so ?

22. Nevertheless some fortunate men are able to trek along the rver Alaknanda and after crossing the several prayags or confluences on the way, are able to worship Lord Narayana.

23. Anyone wanting to worship the of Lord Badrinath worshipped by great saints of yore, has to start at the right time after first worshipping the sacred river Ganga at Hardwar, hallowed by the feet of Lord Siva and again at Rishikesh where she descends from the Himalayas.

24. He has to take the path which is winding because it goes girdling the mountains, sometimes climbing up to the hill top as if to kiss the sky and sometimes leading down to the bank of the river flowing in the gorge. In short, this path can be likened to the path of sansar itself of men, which is long, arduous, and crooked and has ups and downs.

25. All along the route, one can see hills, some of which have a good cover of greenery, while some are totally barren and some others are having only a grass cover. These hills look as though they are doing yoga according to each one's spiritual prowess (some being able to stand the cold without any blanket, some with mild blanket and some only with a thick blanket).

26. Devprayag, suurounded by water where the river Alaknanda coming from a long distance, flows into the Bhagirathi with a loud guffa, is a place worth seeing on the way.
27. At Devprayag, there is a beautiful temple of Lord Rama along with Sita, Lakshana and Hanuman; A story is told that in the Trethayug Lord Rama had established the Badri here.
28. The river Ganga is said to have emanated from the lotus feet of Lord Vishnu long ago. But how is it that the Ganga flows here from each and every mountain ? These mountains reach out to the sky with their height and the sky is called Vishnupada in Sanskrit and it can be said that by close association or in a manner of saying, they have themselves become Vishnupada or the feet of Lord Vishnu.
29. After Devprayag, one reaches a place called Rudraprayag, shining with the temple of Lord Rudranath, and it is here that the river Mandakini originating from the glaciers of Kedarnath flows into the river Alaknanda.
30. In a cool, clear and tranquil place on the banks of the Manadakini there shines the hermitage of Sage Agasthya worthy of worship by all.
31. At the request of gods, Sage Agasthya glowing with the power of his penance humbled (reduced in height) the Vindhya mountain which started growing with a view to block the way of Sun God.
32. Again when beseeched by the gods out of fear, Sage Agasthya drank away and made the ocean disappear, because the ocean had given shelter to demons and had started spilling over its shores.
33. It is this great Sage who gave the bow of Indra to Lord Rama in the battle-field and advised him to chant the hymn of Sun God to ensure that the ten-headed Ravana was made to reach the tenth stage of life, i.e., death. (The scholars say that there are ten stages in one's life and death is the tenth stage).
34. Those who worship Sage Agasthya of this eminence here and then worship Lord Badrinath are sure to get double

His grace since He would be pleased with them because of this.

35. There is a placed called 'Ukhi Mutt' further up along Mandakini and this is said to be the place of Usha, the daughter of Banasura and the wife of Aniruddha (the grandson of Lord Krishna). It is here that Lord Kedarnath is worshipped during the six months of the snow season.
36. Close to Ukhi Mutt, there is a Sidhi peeta of Kali Devi. People worshipping Her with faith here, get Her grace in abundence.
37. Going further up by the Mandakini, one should worship the Gauri Khund, which is a hot water spring. It is here that Goddess Gauri performed a long penance with the only desire of getting Lord Siva the enemy of Kama, as Her consort,
38. Lord Narayana who had come to perform Her marriage with Lord Siva is worshipped nearby asTriyugi Narayana and the sacred fire lit for Her marriage is still burning, by His side.
39. The road leading to the temple of Kedarnath goes along the Mandakini from the Gauri Khund on rocks as well as snow and it is beautiful being flanked by tranquil forests and cool due to the many waterfalls on the way.
40. Jagadguru Adi Sankara, the Saint who had retrieved Lord Narayana from Narad Kund in the river Alaknanda and restarted the puja for Him as before came to Kedardham to enter into final Samadhi.
41. The Saint Adi Sankara who was born in the South and was initiated into sanyasa on the banks of river Narmada in Central India, came ultimately to Kedardham for his final Samadhi, thus establishing the unity of Indian culture.
42. Born in South India and having learnt the sastras at a very young age, Adi Sankara propagated his doctrine of Monism and established four Amnaya peetas in the four directions and having achieved all this became one with Brahman at the age of thirty two itself.

43. Adi Sankara was born in the sacred place of Kaladi in Kerala for the purpose of retrieving the three Vedas which had gone down thanks to crooks and to protect the scholars who were afraid because of the upper hand gained by evil men and to give the essence of the Gita to the world for tiding over Kali. (By these acts, Adi Sankara emulated Lord Vishnu himself as Lord Vishnu took the incarnation of fish to retrieve the Vedas and He always came forward to protect the Gods against the wicked demons. He also took the incarnation of Lord Krishna to give the essence of the Gita to the world for tiding over the Kali).

44. Kedardham is called the vairagya peeta because Lord Siva is said to have retreated to this place to perform penance after destroying Manmatha. the God of Love, before the very eyes of Parvathi thereby dashing all Her hopes.

45. Lord Kedarnath represents Jiva. He is the Father of the world. Parvathi, the Kedara (i.e. the field) is the Mother All living beings are generated by them and are called Nara in short. Lord Narayana is the Guru. He is both the Instrument for attainment and the Object to be attained. Lord Kedarnath is perhaps teaching this truth to all, from the shrine of Kedarnath here.

46. "Dakshayani, my wife, has performed an act of penance for the sin of not listening to me, Her husband, by burning Her tender limbs in the sacrificial fire of Her father, Daksha". "Which wife can be like Her and where can you get such a wife ?" Is it with this thought and deciding against any further marriage and withdrawing from all desires that Lord Siva became Kedarnath and is engaged in deep penance on the top of Himalayas here ?" The poet has punned with the word Kedar, which in Sanskrit means also 'which wife').

47. Lord Indra, Lord Vishnu, Lord Kubera, Sage Nara and the preceptor Sage Narayana and all the Gods came to Lord Kedarnath and told him that Parvathi is Dakshayani Herself reborn, and so he should not turn away from Her. They requested Him to marry Her again for

the well-being of all the worlds.

48. As if to leave a proof of this to posterity, the Gods have turned themselves into hills and are standing in front of Lord Kedarnath. (The allusion here is to the names of the Hills near Kedarnath like the Nara hill, Narayana hill, Kubera hill etc.)

49. Lord Indra, with a view to further please Lord Kedarnath, perhaps went up in his vehicle, the cloud and performed the Ash Bathing of Lord Siva with the white snow, that the clouds snowed all around Lord Kedrrnath. (The other Hills which are of lower height than Kedarnath get the snow later). It appears that he took the Ash from Kedarnath and applied it on the heads of the other Gods who have assembled there to get the grace of Lord Kedarnath.

50. "Is it with a view to ensure that the grace of Lord Siva (in the form of snow) is distributed to all the world that Indra prompted the divine river Mandakini, to carry it as a messenger ? Jumping and running swiftly in view of the orders of the master, she hallows all the three worlds in the company of the Ganga."

51. There are five bhoothas or elements, and Lord Kedarnath who is Bhoothanath or the Lord of elements has mainfested himself in fiive Kedars, perhaps with a view to ensure equanimity of the elements in the bodies of persons who worship Him.

52. Proceeding further from Rudraprayag by the river Alaknanada, one reaches Karnaprayag which is the place where Karna is said to have performed penance (in his earlier birth) and where the Pindari Ganga flows into the Alaknanada. (It is said that Karna was a demon in his previous birth. He had a number of breast-plates as protection and to fell each breast-plate, Lord Badrinath had to perform ten thousand years of penance and in this way, he made Karna lose all his breast-plates except one with which he is said to have run away from this place).

53. Going further up from Karnaprayag, one sees Nandaprayag where the Nandakini emanting from the glaciers

of the peak Nanda Gunti flows into the Alaknanda.

54. There are a number of Gangas called Virahi Ganga, Garuda Ganga. Valakilya Ganga, Patala Ganga, Lakshman Ganga and so on, to be worshipped on the way and they flow into the Alaknanda and purify the worlds.

55. En route falls the well-known place Jyothirmutt (Jcshimutt) where sage Adi Sankara performed penance and pleased the first preceptor of man, viz., Lord Badrinath Himself and had a glimpse of Him in the form of a Jyothi or light inside Himself.

56. At Joshimutt in the hermitage, said to be of Adi Sankara people still worship the (Mulberry) tree planted by himself, which is growing even now without perishing

57. At Joshimut, Lord Narasimha, who appeared at the request of the Adi Sankara to save him from Kapalikas by killing them, is still shining in the same beautiful temple where Adi Sankara worshipped Him,

58. Adi Sankara made up the deficiency cf absence of water for worshipping Lord Narasimha here by creating a spring in the hcle pierced by his holy stick (Danda) and scholars worship this spring called Dandadhara flowing even now in the temple.

59. Lord Badrinath Himself is said to have taken the tantalising form of Lord Vasudeva and shining in the temple of Lord Vasudeva at Joshimutt. Such of the people who are not able to proceed to Badridham from Joshimutt, worship Lord Badrinath in the form of Lord Vasudeva Himself here.

60. It is said that Lord Siva brought the remains of the bones of Goddess Sati, his wife, from the site of the sacrifice of Daksha and (as advised by Lord Vasudeva) left the same in the temple premises here. (The bones have been transformed ito a very cold rock.) Solid ghee applied by devotees on it does not melt. The images of nine Durgas are now kept below this and are being worshipped.

61. At Joshimutt. people see and wonder at the gradual growth of an emerging Kedarnath at a site called the future Kedar or Bhavishya Kedar.

62. Saint Totakacharya a disciple of Adi Sankara established a Mutt here known as Jyothir Mutt or the Northern Amnaya Peeta as directed by Adi Sankara Himself.

63. The Sankara Mutt here is looking after the cool and sacred cave where Saint Totakacharya performed penance so that his disciples can continue to worship him in this cave.

64. Proceeding from Joshi Mutt to Badridham one sees the sacred place of Vishnuprayag where the Dhauli Ganga emanting from the snow white hills flows into the Alaknanda.

65. Crossing Vishnuprayag, one reaches Pandu Keshvar where it is said that the five Pandavas lived with Panchali during the time of their banishment into forests.

66. There is an old temple of Lord Barinath in the form of Dhyaneeswar at Pandau Keshvar which is said to have been built by the Pandavas and subsequently renovated by Adi Sankara.

67. High up on the top of the hill near Pandu Keshvar; there is a vast stretch of flat land where flowers of various hues and colours blossom during the spring. (This is known as the valley of flowers).

68. One of these fragrant flowers brought down by breeze, was seen by Panchali, who captivated by its fragrance, requested Bhimasena to get her some more of such flowers.

69. Bhimasena who went in search of the flowers saw the huge figure of his elder brother, Hanuman, blocking his way. Even today, people see Hanuman lying like this in the form of a hill, named Hanuman Chatti.

(The three verses above describe the story of Saugandhika flower narrated in Mahabharatha).

70. At Pandukeshvar, the people have made a temple for Ganta Karna, a demon who is said to have served Lord Krishna when he came to Badridham and attained Moksha through His grace. In fact, the corpse offered by him with devotion as food is said to have been accepted by Lord Krishna.

71. People worship Lord Badrinath during the six months of the snow season in the temple of Dhyaneeshwar her because during that pericd Badri becomes unapproachable due to snowfall.

72. "Ah! Below the peak of Neelkant I have been blessed by Dev Darshan (i.e.) the glimpse of Lord and the weariness caused by trekking such a long and arduous route has almost disappeared because of this achievement".

73. "Was this place full of Badari (berry) trees in olden times and so it was named Badri or is it because it is surrounded be many (bahu) caves (daris). it was called Bahudari and gradually it gct shortened to 'Badari'?"

74. "There are five Badris on the peaks of the Himalayas and one who worships all the five Badris never disintegrates into the five elements (i.e.) never dies. In other words, he becomes immortal."

75. It is said that the five Pandvas desirous of ascending to the Kingdom of Heaven after leaving their mundane kingdom came with Draupadi to Badrikashram and after worshipping Lord Badrinath here went further north where to help Draupadi cross the river Saraswati, Bhimasena is said to have placed a huge rock and made a bridge. (This rock is known as Bhimpul and people point cut the five fingers of Bhimasena on the rock even now).

76. "Oh ! Lord of Badri, please bestow on me your generous and merciful look as I have spent a number cf days to come to you taking a lot cf trouble, along the difficult and long Alaknanda route".

77. "Oh ! Lord of Badri. through your grace, I have become a God myself because I am beholding you, the dispeller of all scent of hell, whom it is difficult even for Gods to see, with unfluttering eyes as one of the important attributes of Gods as different from men is that they do not wink their eyes".

78. "Oh! Lord of Badri, Lord Siva got angry with you because He felt that as Vishwanath, He was the protector of all men and He did not like your advent to teach

Nara (man) and so He showered a volley of arrows on You from His bow 'Pinaka".

79. "Oh ! Lord of Badri. Lord Brahmadev saw Lord Mahadev making preparations to wage a long war with You and so He approached and told Him to cool down saying that you were the Father of both of them and so worthy of their veneration. Lord Siva calmed down on hearing this".

80. Oh ! Lord of Badri, even when assailed by the numerous pointed arrows sent by Lord Siva which were spitting vencm as it were on you, you calmly bore the pain with your natural poise and strength and you became 'Munjakesh' (golden haired, because of the emission of lustre through your hair)".

81. "Oh ! Lord of Badri. Lord Indra got apprehensive of your long penance and with a view to break you concentration and distract you he sent a host of celestial damsels but the beautiful nymph called Urvashi emerging from your trunk-like thigh destroyed the pride of looks of all those damsels. (Urvashi was so beautiful that the celestial damsels felt ashamed of their looks)."

82. "Oh ! Lord of Badri, After knowing that you are the God-head and the God of Gods. the celestial damsels bent down and prayed to you whereafter you got pleased with them and allowed them to go back taking Urvashi also along with them."

83. "Oh ! Lord of Badri, you perhaps exhort Nara. who was a witness to all this, saying that the goas are alaws apprehensive of any man performing penance like this because they feel that he is after their position but in spite of it one should be steady and steadfast even as yourself".

84. "Oh ! Lord of Badri, you perhaps advise him further that Krodha (Anger) and Kama (Lust) are the root cause of all sins pointing out how you were absolutely calm even when assailed by the arrows of Lord Siva and how the celestial damsels could not succeed in generating any feeling of lust in you". (This is the same advice that Lord Krishna also gave to Arjuna in the Bhagvath

Gita when He declared that Kama and Krodha are the breeding grounds of sin)".

85. Lord of Badri, they say that one of the jewels of Lord Krishna, the Dawarakadish is now embedded in your crown. What is to be wondered in this ? After all, to protect Arjuna, the incarnation of Nara, you took the form of Krishna, another incarnation of Narayana".

86. "Oh ! Lord of Badri, at the end of Dwapara Yuga and the beginning of Kaliyuga, when you intended to cast off the body of Dwarakadish, Uddhava, a devout follower of yours was unable to bear your separation and so you advised him to go to Badri to meet you there".

87. "Oh ' Lord of Badri, Uddhava who was always lost in your thoughts and whose mind was firmly fixed on you. indeed became Narayana Himself, by constantly thinking of you. If this were not so, how could he the recipient of the worship meant for you during the six months of the snow season. (The puja in winter in Dhyaneeswar temple is performed to the idol of Uddhava as the moving symbol of the Lord of the Badri.)

88. "Oh ! Lord of Badari Preceptor of men, What is the difference between Gods and men, if you shower your grace on both, when they behold the fresh baths you take in the mornings after themselves bathing in the Taptakund".

89. Oh ! Lord of Badri. the first Preceptor of men, who has taken permanent residence on the cold peak of Himalayas here for teaching Nara the way of avoiding sin, please listen to this invocation of mine also".

90. "Oh Lord of Badri, Please be merciful and teach me also like you taught Nara as I too am only a Nara, i.e., a man. For knowing you, I do not want any other preceptor, Oh Preceptor of Men, Please be my preceptor".

91. "Oh ! Lord of Badri, You are called Vasudeva as you are living inside every object of the universe. You cannot, therefore, refuse to enter my mind, (since it is also one object in the Universe). If you want to prove that 'Vasudeva' is a truthful name of yours, please enter my mind and make it your abode". (The three worlds are

fragrant because of the presence of Vasudeva in every object in them. This is the meaning of an oft-quoted verse in Sanskrit).

92. "Oh ! Lord of Badri, may my mind always envision you as a hermit with matted hair, seated in the Padmasana posture to teach Nara. with upturned palms, resembling bloossomed lostuses resting on your lap.

93. "Oh ! Lord of Badri, the creation of worlds is a game that you play, so is the casting of jivas in various forms of life. I am tired of this game you are playing with me giving me constant birth. Enough of it. Please lift me up".

94. "Oh ! Lord of Badri, we understand through the words of our elders that you are an ocean of mercy. But I am sinking in the ocean of Sansar in front of your eyes. If you say that my own deeds are responsible for this, please tell me who was responsible for putting me in the ocean of Sansar in the first instance".

95. "Oh ! Lord of Badri. Gurus (heavy people) and Sages full of Satwa (goodness/strengsh) could cross the oceen of Sansar with your grace. I am a small fry without satwa (goodness/strength) and a light weight. If you can not make me cross the ocean of sansar, of what avail is that reputation of yours ?"

96. 'Oh ! Lord of Badri, Who else can make me understand the truth and take me near you except your kind grace because I know not the vedas nor the vedanta, nor have I read the mythology nor do I possess good conduct" ?

97. "Oh ! Lord of Badri, What is good and what is not ? What is duty and what is not ? What is dharma and what is adharma ? Being a fool, I do not know any of these things. Please teach me all these".

98. "Oh ! Lord of Badri, Kindly protect me and teach how to cross this ocean of Sansar into which I have fallen and am being pulled and nibbled at by my own sins as if by sharks and whales".

99. "Oh ! Lord of Badri, Please teach me the budhi yoga that you had taught earlier (in the Gita). the dhyana-yoga, the rajayoga, the jnanayoga, the karmayoga and all other yogas making sure that none of these make me lose your yoga, since you are the Lord and Master of Yoga".

100. "Oh ! Lord of Badri, One saint says 'you can attain moksha by jnanyoga'. Another saint says 'Bhakthi is the only method of getting moksha'. I am unable to understand the truth. Please give me an abundance of both jnana and devotion towards you".

101. "Oh ! Lord of Badri, Please cut all my bondages loose- the bondage caused by blood relationships with parents, son and daughter, the bondage of compulsory enjoyment of every pleasure and bondage of continuous sorrow by revolving in the cycle of birth and death".

102. "Oh ! Lord of Badri, destroy the bondage of my deeds which is responsible for my birth and death and for my rebirth and death thereafter and thus responsible for never getting to your feet".

103. "Oh ! Lord of Badri, You have been praised as being greater than the greatest. I am afraid this is a false praise, because the collection of my sins is greater than you. If you want to prove that the above praise of yours in the scriptures is correct, you please destroy the collection of my sins and show".

104. "Oh ! Lord of Badri, I am to be pitied and you are the abode of mercy. I am the infirm and you are the mighty and omnipotent. I am the poor and you are the Lord and consort of the Goddess of wealth. Plesae take pity on me without waiting for an excuse to do so".

105, "I take refuge in the beautiful Lord of Badri on the Himalayas, to be worshipped by all and an equal friend of both gods and men wearing His exquisite jewels in the shining attire of shringara with His resplendant crown on His head".

106. "I take refuge in the Lord of Badri in the Himalayas with Lord Kubera to His right and Sages Narada and

Uddhava and the humble Garuda in front and with the supplicant sage Nara to His left".

107. ,'I take refuge in the Lord of Badri on the Himalayas seated in the beautiful Padmasana posture with His blooming lotus face and with the black mole (Srivatsa) and the black mark left by the foot of sage Bhrigu on His chest and with matted curly hair".

108. "Oh ! Lord of Badri. Please protect me who have surrendered to you with a deep sense of remorse after going up and down in the wheel of Karma set in motion by my own deeds. I am helpless and poor· I have full faith in you and have no one else. I shall be your faithful follower".

109. Lord of Badri merciful to any living being surrendering like this and after giving His blessings takes him into His service, and gives positions like those of the ever-free Garuda, Narada or Uddhava.

110. Any one desirous of going to the many splendoured of the multi staged Badridham, should either take the guidance of Badarisha Tarangini, the river of Lord of Badri or read this Badarisha Tarangini. He can the surely get to the many splendoured or the multi staged Badridham.

111. May this stothra called 'Shri Badarisha Tarangini' composed by Sundararajan be pleasing to scholars even like the Badarisha Tarangini or the river of Lord Badrinath is a pet river pleasing to gods ! (The poet has punned with the word Vibudha which means both a scholar and a god; similarly with the word 'priyavahini' which means pleasing as well as a pet river).

112. "Oh ! Lord of Badri, those who read Shri Badarisha Tarangini day after day are bound to get the grace of your surging Mercy."

शुद्धिपत्रम्

अशुद्धम्	शुद्धम्	पृष्ठे	पद्य-पङ्क्त्योः
गंगा	गङ्गाम्	४	२३/१
तृणानीता	तृणावीता	५	२५/३
सप्तजलोऽपि	तप्तजलोऽपि	७	३७/२
दात्रिंशद्वयसा	द्वात्रिंशद्वयसा	८	४२/४
बालखिल्य	वालखिल्य	११	५४/१
गंगा	गङ्गाः	११	५४/२
रोहतिति०	रोहति०	१२	५६/३
अस्थिलया०	अस्थिचया०	१३	गद्यभागे
विश्वनाथो	विश्वनाथः	१६	७८/१
नरायैव	नरायेव	१९	९०/१
०सत्त्व	०सत्त्वा	२०	९५/१
कर्मं	कर्म०	२२	१०२/४
श्लाचितोऽसि	श्लाघितोऽसि	२२	१०३/१
किल्विषौघ	किल्विषौघः	२२	१०३/२
अमुपद०	अनुपद०	२४	१०९/३
श्रीमहाकवि०	श्रीमदाशुकवि०	२४	पुष्पिका
राघवाचार्यं	राघवाचार्य	२४	,,

देववाणी-परिषदा प्रकाशिताः ग्रन्थाः

१.	कर्णभूषणम् (डा० सी० आर० स्वामिनाथन्)	रु० ५.००
२.	श्रीबदरीशसुप्रभातम् (,, ,,)	रु० १०.००
३.	श्रीपादसप्ततिः (श्रीपादपराग-व्याख्या) (,,)	रु० ४०.००
४.	श्रीकृष्णचरितम् (डा० रमेशचन्द्र शुक्लः)	रु० ३०.००
५.	सुगमरामायणम् (,, ,,)	रु० ३५.००
६.	श्रीमदप्पयदीक्षितचरितम् (डा० हरिनारायण दीक्षितः)	रु० २०.००
७.	भारतस्वातन्त्र्यसंग्रामेतिहास (डा० रमेशचन्द्र शुक्लः)	रु० ३५.००
८.	सदाशयसमुच्चयः (प० टी० वी० परमेश्वर अय्यरः)	रु० १५.००
९.	आभाणकमञ्जरी (,, ,,)	रु० १५.००
१०.	मेघदूत : एक विश्लेषण (डा० देवीदत्त शर्मा)	रु० २०.००
११.	रघुवंश : एक विश्लेषण (,, ,,)	रु० २०.००
१२.	अभिज्ञानशाकुन्तल : एक विश्लेषण (,,)	रु० २०.००
१३.	कालिदास की कला और संस्कृति (भाग २) (,,)	रु० ६०.००
१४.	जय भारतभूमे ! (काव्यम्) (डा० रमाकान्त शुक्लः)	रु० ३०.००
१५.	अर्वाचीनसंस्कृतसाहित्यपरिचयः (प्रथम खण्ड) (,,)	रु० ३० ००
१६.	राधाकृष्णरसायनम् (श्री ओट्टूर उण्णि नम्बूदिरीपादः)	रु० ४०.००
१७.	अभिनवहनुमन्नाटकम् (डा० रमेशचन्द्र शुक्लः)	रु० २०.००
१८.	भट्टनायक और अभिनवगुप्त की साधारणीकरण-विषयक अवधारणा (डा० सुलेखचन्द्र शर्मा)	रु० ५०.००
१९.	अभिनवोत्तर संस्कृत काव्यशास्त्र में साधारणीकरण-विमर्श (डा० सुलेखचन्द्र शर्मा)	रु० ५०.००
२०.	साधारणीकरण : प्राच्य और प्रतीच्य चिन्तन : (डा० सुलेखचन्द्र शर्मा)	रु० ५०.००
२१.	भाति मे भारतम् (काव्यम्) (डा० रमाकान्त शुक्लः)	रु० ४०.००
२२.	संस्कृत साहित्य में राष्ट्रिय भावना (भाग १) (डा० हरिनारायण दीक्षित)	रु० ५०.००
२३.	संस्कृत साहित्य में राष्ट्रिय भावना (भाग २)	रु० ७०.००
२४.	,, ,, ,, (भाग ३)	रु० ५०.००
२५	(सम्पूर्णग्रन्थः एकस्मिन् पुटबन्धे)	रु० १५०.००
२६.	साहित्यकौतुकम् (काव्यम्) (पं० टी०वी० परमेश्वर अय्यरः)	रु० ४०.००
२७.	पूर्णकुम्भः (ललितनिबन्धसंग्रहः) (पं० विष्णुकान्त शुक्लः)	रु० २० ००
२८.	स्फूर्तिसप्तशती (डा० शिवदत्तशर्मा चतुर्वेदी)	रु० ३०.००
२९.	रसदर्शनम् (डा० रमेशचन्द्र शुक्लः)	रु० ५०.००
३०.	श्रीबदरीशतरङ्गिणी (काव्यम्) श्रीसुन्दरराजः	रु० २०.००
३१.	सुरश्मिकाश्मीरम् (,,) (,,)	रु० २०.००
३२.	पुरश्चरणकमलम् (नाटकम्) (डा०रमाकान्त शुक्लः)	रु० १०.००
३३	श्रीउच्छिष्टमहागणपतिकल्पः (डा०सी०आर० स्वामिनाथन्)	रु० ८.००
३४.	पण्डितराजीयम् (नाटकम्) (डा० रमाकान्त शुक्लः)	रु० २०.००

वितरकः : देववाणी-प्रकाशनम्, ६ वाणी-[illegible] नयी दिल्ली-११००५९